

U ŚWIĘCAJĄCE ZADANIE KOŚCIOŁA

KOŚCIOŁ I PRAWO 8(21) 2019, nr 2, s. 73-85

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/kip.2019.8.2-4>

Łukasz Borzęcki

KSZTAŁCENIE CZŁONKÓW INSTYTUTÓW ZAKONNYCH W POLSCE

Człowiek jest istotą duchowo-cieleśną. Obok niezwykle istotnych potrzeb życia codziennego odczuwa on konieczność rozwoju na płaszczyźnie intelektualnej i osobowościowej. Niejednokrotnie są to poszukiwania o charakterze tożsamościowym. Tylko pogłębiając własną tożsamość, odkrywając jej źródła i przeznaczenie może człowiek realizować samego siebie w codziennym życiu. Wśród wielu aspektów znajduje się i ten formacyjny, aspekt kształtowania i kształcenia. Formacja jako całość pozwala człowiekowi jednocześnie być i stawać się sobą samym. Kształcenia nie można odrywać od kształtowania. Jedno i drugie, jedynie we wzajemnej harmonii, nadaje człowiekowi ludzki charakter. W niniejszym artykule zostanie dokonane spojrzenie na formację członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego. Zasięg tematyki rozciągnięty będzie na osoby przygotowujące się do konsekracji wieczystej w instytutach i stowarzyszeniach niekleryckich oraz kleryckich, a także na profesów wieczystych zarówno nie kleryków, jak i kleryków.

KS. MGR LIC. ŁUKASZ BORZĘCKI – doktorant, Katedra Kościelnego Prawa Procesowego, Mażeńskie i Karnego oraz Katolickich Kościołów Wschodnich, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: ul. Kościelna 10, 17-312 Drohiczyn, Polska; e-mail: lushca@o2.pl; <https://orcid.org/0000-0002-2927-983X>

1. PRAWO KRAJOWE A KSZTAŁCENIE ZAKONNIKÓW

W realiach obecnego ustawodawstwa Rzeczypospolitej Polskiej możliwe jest kształcenie duchowieństwa i osób konsekrowanych. Dziedzinę tę reguluje ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*¹. W art. 24 ustawodawca stanowi: „Osoby duchowne i członkowie zakonów mają prawo kształcenia się w szkołach państwowych wszystkich stopni i rodzajów. Podlegają oni obowiązującym przepisom, zachowując jednak prawo do noszenia stroju duchownego”. Ze strony władzy państwowej nie ma zatem żadnych przeszkód co do kształcenia kleru i osób konsekrowanych. Ustawodawca świecki terminem „osoba duchowna” określa każdego, kto choćby tylko rozpoczął nowicjat lub wstąpił do seminarium duchownego [Mezglewski, Misztal, i Stanisław 2011, 289]. Złożenie ślubów, przynajmniej czasowych, czy też przyjęcie święceń, przynajmniej diakonatu, nie jest zatem żadnym wyznacznikiem stania się osobą duchowną w prawie polskim. Powyższy przepis umożliwia wszystkim przygotowującym się do przyjęcia święceń w Kościele katolickim oraz wszystkim przygotowującym się do złożenia ślubów zakonnych korzystanie z szeroko rozumianej edukacji państwowej. Możliwe jest zatem uczęszczanie duchownych do szkoły podstawowej i ponadpodstawowej, złożenie egzaminu dyplomowego i maturalnego oraz pobieranie edukacji w szkołach pomaturalnych i na studiach wyższych wszystkich stopni. Ponadto wyżej cytowana ustawa zawiera przepisy umożliwiające zakładanie i prowadzenie przez wyliczone instytucje kościelne wyższych seminariów duchownych oraz innych wyższych uczelni (uczelni papieskich, szkół wyższych o zakresie nauczania szerszym niż określony w ustawie, kościelnych instytutów naukowych i naukowo-dydaktycznych) w sposób przewidziany w tej ustawie (art. 23). W myśl ustawodawstwa Rzeczypospolitej Polskiej osoby duchowne narodowości polskiej są całkowicie zrównane co do praw i obowiązków ze wszystkimi obywatelami [Mezglewski, Misztal, i Stanisław 2011, 289] na mocy ustawy z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*².

¹ Dz. U. z 2019 r., poz. 1347.

² Dz. U. z 2017 r., poz. 1153.

2. KSZTAŁCENIE ZAKONNIKÓW WEDŁUG NORM PRAWA KODEKSOWEGO

Ustawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.³ szczegółowo reguluje kwestie związane z kształceniem osób konsekrowanych i duchownych⁴. Kształcenie zakonników rozpoczyna się od wstąpienia kandydatów do nowicjatu. Zgodnie z kan. 646 „nowicjat, którym rozpoczyna się życie w instytucie, zmierza ku temu, żeby nowicjusze dokładniej rozpoznali Boże powołanie i to właściwe danemu instytutowi, by doświadczyli sposobu życia instytutu, uformowali umysł i serce jego duchem, a także by można było potwierdzić ich zamiar i zdatność”.

Rozpoczęcie nowicjatu jest równoznaczne z rozpoczęciem życia w instytucie zakonnym. To pierwszy etap przygotowania do życia konsekrowanego. O życiu zakonnym *sensu stricto* mówi się dopiero od momentu złożenia pierwszej profesji. Nowicjusz, czyli osoba przygotowująca się do złożenia pierwszych ślubów zakonnych, nie jest jeszcze profesem, ale podlega już procesowi kształcenia i formacji. Dotyczy to wszystkich kandydatów do ślubów wieczystych – zarówno przeznaczonych do diakonatu lub kapłaństwa, jak też pozostających bez święceń przez całe życie. Ustawodawca kościelny podkreśla wartość kształtowania umysłu i serca kandydatów do życia zakonnego, które to procesy służą zarówno samym nowicjuszom i profesom czasowym do lepszego rozpoznania swego powołania, jak też przełożonym do potwierdzenia bądź zaprzeczenia zamiarowi lub zdatności kandydatów.

Regulacje kan. 659-661 KPK/83 rozszerzają konieczność kształcenia zakonników przeznaczonych do kapłaństwa (potrzeba formacji duchowej, apostołskiej, doktrynalnej i pastoralnej) na wszystkich zakonników. Przedłużają one okres kształcenia na cały czas życia zakonnego. W tym zakresie poszczególne przepisy odnoszą się do kształcenia wszystkich członków w celu prowadzenia życia właściwego danemu instytutowi oraz coraz doskonalszej realizacji jego misji, przy czym „własne prawo instytutu ma

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

⁴ Duchowny (łac. *clericus*) to wierny, który przyjął święcenia. Na mocy przyjęcia święceń diakonatu wierny świecki staje się duchownym. W związku z tym ustawodawca przewiduje dla duchownych specjalne prawa i obowiązki [Bartczak 2014, 60].

określać program i czas trwania tegoż kształcenia, uwzględniając potrzeby Kościoła oraz warunki ludzi i czasu, zgodnie z celem i charakterem instytutu” (kan. 659 § 2). Przepisy KPK/83 precyzyjnie określają wolę ustawodawcy, który stanowi, że „kształcenie winno być systematyczne, przystosowane do zdolności członków, duchowe i apostołskie, naukowe i praktyczne, uwieńczone także, jeśli to jest wskazane, uzyskaniem odpowiednich tytułów, tak kościelnych, jak i świeckich. W czasie trwania tego kształcenia, członkom nie należy powierzać obowiązków i funkcji, które by w nim przeszkadzały” (kan. 660 § 1-2). Kształcenie i kształtowanie w stanie zakonnym jest procesem ciągłym, za który odpowiedzialni są także przełożeni, dlatego „zakonnicy mają przez całe życie kontynuować gorliwie swoją formację duchową, naukową i praktyczną, a przełożeni powinni zapewnić im potrzebne do tego środki i zostawić na to czas” (kan. 661).

3. POZAKODEKSOWE REGULACJE FORMACJI ZAKONNEJ

Powyższe ustawodawstwo kościelne jest owocem Soboru Watykańskiego II, przede wszystkim *Perfectae caritatis*⁵ (nr 18) i *Ecclesiae sanctae*⁶ (II, 33-38). Powyższe normy, a także KPK/83, są normami podstawowymi. Każdy instytut w prawie własnym powinien, zgodnie z postanowieniami Soboru, rozwinąć prawodawstwo dotyczące formacji własnych członków, kładąc nacisk na formację klerycką (jeśli jest to instytut klerycki). Wynika to ze słusznej autonomii, jaką cieszą się w Kościele instytuty zakonne [Skorupa 2002, 187-88].

Dnia 8 grudnia 2016 r. w uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP w Rzymie w siedzibie Kongregacji ds. Duchowieństwa, po wcześniejszym zatwierdzeniu przez papieża Franciszka, Beniamin Kardynał Stella podpisał nowe *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* pt. „Dar Powołania

⁵ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de accommodata renovatione vitae religiosae *Perfectae caritatis* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 702-12; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 264-75.

⁶ Paulus PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ecclesiae Sanctae* (6.08.1966), AAS 58 (1966), s. 757-87; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 138-55.

do Kapłaństwa⁷. Jest to dokument regulujący formację duchownych w Kościele powszechnym. Istnieje w związku z tym konieczność sporządzenia *ratio* (lub dokumentów na kształt *ratio*) przez poszczególne konferencje biskupów, poszczególne instytuty zakonne i diecezje. Wynika to z potrzeby dostosowania programu kształcenia duchownych dla poszczególnych Kościołów partykularnych i wspólnot (RFIS 10).

Kształcenie człowieka nie zaczyna się od etapu wstąpienia do instytutu zakonnego lub diecezjalnego seminarium duchownego. Zanim to się stanie kandydaci poddają się procesowi dydaktycznemu na poziomie podstawowym w wieku dziecięcym i na poziomie szkoły ponadpodstawowej. Dlatego, co potwierdza Sobór Watykański II w dekrecie *Optatam totius*⁸ (nr 2), istnieje potrzeba istnienia niższych seminariów duchownych, które mogą pomóc we wzbudzaniu nowych powołań do życia zakonnego w instytutach męskich i żeńskich oraz do kapłaństwa (RFIS 23). Formacja zakonna i kapłańska rozpoczyna się wraz ze wstąpieniem odpowiednio do instytutu zakonnego lub seminarium duchownego. Zazwyczaj seminaria diecezjalne i zakonne są instytucjami własnymi instytutu lub diecezji. Może się jednak zdarzyć, że przy małej liczbie kandydatów tworzy się międzydiecezjalne seminaria duchowne lub w wyjątkowych sytuacjach alumni pozostają pod opieką odpowiednich duchownych poza seminarium (RFIS 188).

Nie jest rzadkością, iż osoby dorosłe lub emigranci odkrywają dar powołania. Z racji na późniejszy wiek czy pochodzenie z innej kultury mają oni również nieco inne potrzeby. Proces kształcenia takich osób wymaga więc dostosowania do ich sytuacji życiowej, sposobu myślenia, dojrzałości ludzkiej innej niż młodych tubylców. Ma to więc istotny wpływ na sposób kształcenia takich osób jako kandydatów do życia zakonnego czy kapłańskiego (RFIS 27-27).

Nowe RFIS opisuje osobę nowicjusza/postulanta/seminarzysty jako tajemnicę samą w sobie. Jak każdy człowiek, również zakonnik czy duchowny są grzesznikami wezwanymi do świętości. Z jednej strony noszą w sobie blask łaski Bożej, z drugiej są uczestnikami zranionej natury ludzkiej.

⁷ Congregazione per il Clero, *Il dono della vocazione sacerdotale. Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (8.12.2016), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2016 [dalej cyt.: RFIS].

⁸ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de institutione sacerdotali *Optatam totius* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 713-27; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje*, s. 288-301.

Dlatego okres formacji seminaryjnej (czas „wychodzenia z siebie”), a później także formacji permanentnej ma pomóc w odkrywaniu, jak wielki jest blask Bożego oblicza w kandydacie do życia zakonnego i/lub kapłańskiego oraz jak wielka jest ta moc czerpana od Pana w pokonywaniu tego, co w naturze ludzkiej jest zranieniem – grzechem (RFIS 29).

Tożsamość kapłańska, a także tożsamość zakonna mają podstawę w Kościele, Ludzie Bożym, Ciele Chrystusa i Świątyni Ducha Świętego. Zakonnik czy kapłan Kościołowi poddają całe swoje życie, na co wskazuje konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*⁹ Soboru Watykańskiego II (nr 9). Służba konsekracji zakonnej czy kapłańskiej ma sens w odniesieniu do innych ochrzczonych. Zakonnicy i kapłani służą nie samym sobie, ale innym. Ich konsekracja ma sens w odniesieniu do konsekracji chrzcielnej osób świeckich (LG 10). Osoby życia konsekrowanego oddają się na służbę Kościołowi i czynią to w Kościele. Dekret o posłudze i życiu prezbiterów¹⁰ Soboru Watykańskiego II stwierdza w nr 2, że stając się sługami Kościoła osoby konsekrowane pozostają tymi, którymi Kościół się opiekuje. Jan Paweł II w adhortacji *Pastores dabo vobis*¹¹ stwierdził, że pasterze pełnią swoją misję w imieniu Kościoła i w Jego wspólnoty (nr 16). W przypadku zakonów kleryckich jest to zadanie głoszenia słowa, szafowania sakramentami i przewodniczenia Ludowi Bożemu¹². Zatem wychowanie zakonników czy duchownych ma służyć temu, aby byli oni dalecy od postaw klerykalizmu i zeświecczenia – obie te postawy są obce służbie Kościołowi i bliźnim w Kościele. Kształcenie zakonników i duchownych ma na celu przygotowanie ich i ciągły rozwój osobowy do bycia „solą ziemi i światłem świata” (por. Mt 5,13-14). Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego wyjaśnia w instrukcji

⁹ Tenże, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-71; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje*, s. 104-63 [dalej cyt.: LG].

¹⁰ Tenże, *Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje*, s. 478-508 [dalej cyt.: PO].

¹¹ Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio apostolica postsynodalis de Sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione Pastores dabo vobis* (25.03.1992), AAS 84 (1992), s. 657-804; tekst polski w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*. T. 2: *Adhortacje*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo „M”, Kraków 2007, s. 327-418.

¹² Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do Trzeciego Tysiąclecia chrześcijaństwa* (19.03.1999), Pallottinum, Poznań 1999.

*Potissimum Institutioni*¹³, że chodzi o „wprowadzenie w życie zakonne i uświadomienie jego specyfiki w Kościele” (nr 1). Władza osób konsekrowanych i duchownych jest dla służby Kościołowi. Ich konsekracja również jest dla służby Kościołowi. W konsekwencji osoby konsekrowane całe swoje życie w wolności oddają dla służby Kościołowi i jest to zawsze dar łaski Bożej, a nie osobista umiejętność zdobyta wyłącznie dzięki własnym siłom powołanego (RFIS 34).

Droga formacji jest drogą upodabniania się do Chrystusa. Chrystus jest Głową, Pasterzem, Sługą i Oblubieńcem (PO 2) oraz posłusznym, ubogim i żyjącym w czystości ze względu na Królestwo Boże Synem Człowieczym podobnym do nas we wszystkim oprócz grzechu aż do przyjęcia śmierci i cierpienia, co dokładniej opisuje Benedykt XVI w encyklice *Spe salvi*¹⁴ (nr 6) – wzorem dla kapłanów zakonników. Jest to wezwanie do stawania się podobnym do Chrystusa, do stawania się *alter Christi* w miłości. Wymaga to kształtowania życia wewnętrznego i komunii z Chrystusem. Kształtowanie to zaś musi się odbywać zarówno na forum indywidualnym, jak i wspólnoty kościelnej. Należy przy tym pamiętać, że formacja jest jedna. Prowadzi ona do rozpoznania co jest Bogu przyjemne, co doskonałe, co jest dobre (por. Rz 12,2). Zatem kształtowanie osób zakonnych i kapłanów musi być formowaniem ewangelicznym ku duchowej wolności. Zrozumienie i realizowane pragnienie porzucenia postawy duchowej światowości jest właśnie ewangelicznym kształtowaniem postawy konsekracji zakonnej i kapłańskiej (RFIS 42).

4. PŁASZCZYZNY KSZTAŁCENIA ZAKONNIKÓW

Kształcenie i szerzej mówiąc – formacja do kapłaństwa – ma dość jednolity przebieg. Od przyszyłych duchownych przy wstępowaniu do seminariów

¹³ Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis *Potissimum Institutioni* (2.02.1990), AAS 82 (1990), s. 470-532 [dalej cyt.: PI]; tekst polski: <http://www.zyciezakon ne.pl/dokumenty/kosciol/kongregacja-instytutow-zycia-konsekrowanego-i-stowarzyszen-zycia-apostolskiego/dekrety-instrukcje-wskazania/1990-02-02-instrukcja-wskazania-do-tyzace-formacji-w-instytutach-zakonnych-%C2%ABpotissimum-institutioni%C2%BB-20913/> [dostęp: 30.05.2019].

¹⁴ Benedictus PP. XVI, Litterae encyclicae de Spe Christiana *Spe salvi* (30.11.2007), AAS 99 (2007), s. 985-1027; tekst polski: Benedykt XVI, *Encyklika Spe salvi o nadziei chrześcijańskiej*, Wydawnictwo „M”, Kraków 2007.

wymaga się matury (przygotowania do rozpoczęcia studiów wyższych), aby formacja seminaryjna zawierała w swym przebiegu również kształcenie z zakresu studiów magisterskich z teologii poprzedzonych kursem filozoficznym (minimum dwuletnim). Nieco inaczej jest w przypadku kształcenia i formacji do życia konsekrowanego. Kleryckie instytuty życia konsekrowanego rządzą się podobnymi, nieco zmodyfikowanymi zasadami, jak diecezjalne seminaria duchowne. Wielkie jednak znaczenie ma tu kształtowanie życia według rad ewangelicznych i posługa charyzmatem. Nie wszystkie instytuty życia konsekrowanego prowadzą seminaria – wszystkie instytuty żeńskie oraz niekleryckie męskie. Kształcenie przebiega wówczas według norm prawa wewnętrznego i nie wymaga posiadania matury. Często dopiero po (lub w trakcie) formacji i kształceniu towarzyszącym przygotowaniu do złożenia ślubów wieczystych osoby konsekrowane posyłane są do szkół średnich (ogólnokształcących, techników czy szkół zawodowych), a następnie na studia wyższe. Wielokrotnie podyktowane jest to potrzebami instytutu lub rodzajem charyzmatu zgromadzenia. Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Vita consecrata*¹⁵ (nr 65) podkreśla: „Formacja, aby była pełna, musi obejmować wszystkie dziedziny życia chrześcijańskiego i konsekrowanego. Należy zatem zaplanować formację osobową, kulturową, duchową i duszpasterską, dążąc wszelkimi środkami do harmonijnego połączenia różnych aspektów. Na formację początkową, pojmowaną jako proces ewolucyjny, prowadzący przez wszystkie etapy dojrzwania jednostki – od psychologicznego i duchowego po teologiczny i duszpasterski – należy przeznaczyć odpowiednio dużo czasu, który w przypadku powołań do kapłaństwa zespala się i harmonijnie łączy z określonym programem studiów, stając się częścią szerszego procesu formacyjnego”. Adhortacja *Vita consecrata* (nr 71) wskazuje, że w instytutach życia konsekrowanego Kościół dostrzega stałe formacyjne płaszczyzny rozwoju i kształcenia, są to: wymiar duchowy, ludzki i braterski, apostołski, kulturowy i zawodowy oraz wymiar charyzmatu spajający wymienione wcześniej. Instrukcja *Faciam tuam, Domine, requiram*¹⁶ w nr. 13 poleca,

¹⁵ Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica postsynodalis de vita consecrata eiusque missione in Ecclesia ac mundo *Vita consecrata* (25.03.1996), AAS 88 (1996), s. 377-486 [dalej cyt.: VC]; tekst polski: *Posynodalna adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II Vita consecrata*, Pallottinum, Poznań 1996.

¹⁶ Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego, Instrukcja Posługa Władzy i Posłuszeństwo *Faciam tuam, Domine, requiram*

by nad formacją ciągłą w instytutach życia konsekrowanego czuwała władza zakonna: „Zadaniem, które dziś należy uznać za coraz ważniejsze, ze strony władzy, jest towarzyszenie na drodze życia powierzonym jej osobom. To zadanie wypełnia ona nie tylko poprzez niesienie pomocy w rozwiązywaniu ewentualnych problemów albo w pokonywaniu możliwych kryzysów, ale też przez troskę o normalny rozwój każdej osoby na wszystkich etapach i we wszystkich okresach życia, aby zapewnić tę młodość ducha, która nie przemija z czasem, i która osobę konsekrowaną coraz bardziej jednoczy z dążeniami, które były w Chrystusie Jezusie (por. Flp 2,5). Obowiązkiem władzy będzie więc utrzymanie w każdej osobie wysokiego poziomu gotowości formacyjnej, umiejętności czerpania z doświadczenia życia, dobrowolnego poddania się kształtowaniu przez innych i poczuwania się do odpowiedzialności za drogę wzrostu innych. Sprzyja temu korzystanie ze środków pomagających we wspólnotowym wzrastaniu, przekazywanych przez tradycję i dziś coraz bardziej zalecanych przez osoby mające niezawodne doświadczenie w dziedzinie formacji duchowej: dzielenie się Słowem, program osobisty i wspólnotowy, rozeznanie wspólnotowe, rewizja życia, upomnienie braterskie”.

5. ETAPY KSZTAŁCENIA ZAKONNIKÓW

Ratio fundamentalis z 2016 r. wymienia cztery główne etapy formacji seminaryjnej, czyli początkowej. Integracja tych etapów i związanych z nimi wymiarów formacji kapłańskiej i zakonnej dotyczy płaszczyzn: ludzkiej, duchowej, intelektualnej i duszpasterskiej (RFIS 89, 93, 101, 116). W okresie seminarium kształcenie obejmuje najpierw przedmioty propedeutyczne, następnie przedmioty filozoficzne, w dalszym ciągu studium teologiczne, później przedmioty służące bezpośrednio posłudze kapłańskiej, czyli pastoralne lub praktyczne. Po zakończonych studiach seminaryjnych możliwe jest również kształcenie w ramach studiów specjalistycznych na uczelniach wyższych (RFIS 155, 158, 165, 176, 185).

Pierwszym jest etap nowicjatu/propedeutyczny polegający na wprowadzeniu przez mistrza nowicjatu w instytutach męskich i mistrzynię nowicjatu w instytutach żeńskich w modlitwę, sakramenty, liturgię, życie

(11.05.2008), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/rc_con_ccsclife_doc_20080511_autorita-obbedienza_pl.html [dostęp: 30.05.2018].

Słowem Bożym, poznanie doktryny katolickiej (Katechizmu), uzupełnienie braków kulturalnych kandydata oraz poznanie historii własnego instytutu/diecezji. Program formacji w nowicjacie określa własne prawo instytutu (PI 47). Ten pierwszy etap kształcenia seminaryjnego uczy ponadto zarówno wspólnoty z własnym biskupem i Kościołem partykularnym, jak i z Kościołem powszechnym (RFIS 60). Uroczysta pierwsza czasowa profesja zakonna włącza nowicjusza do instytutu i jest to uwieńczenie pierwszego etapu formacji zakonnej (PI 57).

Po pierwszej profesji rozpoczyna się okres kształcenia profesów czasowych. Ten etap również określa prawo własne danego instytutu ze względu na specyfikę i charyzmat instytutu. Formacja seminaryjna profesów czasowych w zakonach kleryckich to kształcenie filozoficzne, czyli formacja do bycia uczniem Chrystusa. Zwraca się w nim uwagę na aspekt ludzki. W kształceniu chodzi przecież o to, by pomóc drugiemu człowiekowi dojrzeć w autentycznym człowieczeństwie. W ten sposób człowiek może właściwie dojrzeć do misji, do której jest powołany. Okres ten powinien trwać nie krócej niż dwa lata (RFIS 69).

Po etapie filozoficznym, który jest czasem przygotowania seminarzysty do kolejnego etapu – teologicznego, rozpoczyna się okres upodobnienia się do Chrystusa. Jest to etap kształcenia seminaryjnego szczególnie intymny. Istotą jego jest kształtowanie osobistej relacji z Chrystusem Pasterzem i Sługą. Seminarzyści i ich wychowawcy szczególnie intensywnie działają tu na płaszczyźnie duchowej. Podstawą dla owocnego przeżycia tego procesu jest właściwe przeżycie wcześniejszych etapów. Bez uprzedniego zdobycia dostatecznej dojrzałości ludzkiej nie uda się bowiem ukształtować właściwie relacji z Chrystusem (łaska Boża bazuje na naturze ludzkiej). Ten etap kolejno włącza kandydata w coraz ściślejsze grono szafarzy – podczas jego trwania seminarzyści przyjmują posługi lektoratu i akolitu, wreszcie kandydaturę do diakonatu i kapłaństwa. Święcenia diakonatu natomiast łączą się z inkorporacją do instytutu życia konsekrowanego, do jakiegoś stowarzyszenia, ordynariatu, zrzeszenia lub inkardynacją do diecezji (RFIS 73).

Kolejny etap – pastoralny – to synteza powołaniowa. Powinien on przebiegać na żywym doświadczeniu wspólnoty Kościoła. Istnieją różne praktyki prowadzenia tego już bezpośrednio nastawionego na podjęcie decyzji o święceniach i/lub ślubach wieczystych. Powinno tu dojść do ostatecznego utożsamienia się kandydata z życiem monastycznym i/lub kapłańskim.

Wyżej opisane etapy służą kandydatowi właśnie do tego, aby był gotowy podjąć dojrzałą decyzję o przyjęciu powołania do życia zakonnego i/lub kapłańskiego (RFIS 79).

Sakramentalne braterstwo dla każdego kapłana i zakonnika jest niezwykle istotnym czynnikiem pomocnym w odkrywaniu i umacnianiu tożsamości kapłańskiej i zakonnej (PO 14). Bezpośrednio po etapach wieloletniej formacji początkowej, przebiegającej zazwyczaj w seminariach lub domach zakonnych, powinna rozpocząć się pozaseminaryjna formacja permanentna profesów wieczystych (VC 69). Dojrzały, choć młody, zakonnik lub kapłan poprzez permanentne kształcenie umacnia i zachowuje w sobie to, czego się do tej pory nauczył od Chrystusa. Dzięki temu może coraz owocniej pełnić swoją posługę w Kościele. Tylko stając się stopniowo przez całe życie podobnym do Chrystusa, osoba konsekrowana lub duchowna może pełnić swoje zadania w Kościele owocnie. Wszelkie zaniedbania w tym względzie oznaczają ryzyko utraty wiary i zdolności pełnienia posługi Kościołowi – poczucie wypalenia się w powołaniu, niezrealizowania się życiowego. Szczególne znaczenie ma tu okres bezpośrednio następujący po święceniach/profesji wieczystej. Niezwykle ważne znaczenie ma tu wspólnota zakonna/kapłańska i cenne doświadczenie życiowe i duchowe starszych współbraci (RFIS 84).

ZAKOŃCZENIE

Boga nigdy człowiek nie pozna do końca. Wspomnijmy na koniec wizję św. Augustyna, w której widział on chłopca „przelewającego muszlą morze” do dołka w piasku [Ozóg 2014, 285]. Kształcenie profesów wieczystych, czy to laików, czy kleryków, trwa aż do końca życia. Każdy z zakonników jest osobiście odpowiedzialny za pogłębianie własnej formacji. Jednocześnie przełożeni zakonni czy diecezjalni odpowiedzialni są za zorganizowanie możliwości formacji na wszystkich płaszczyznach swoim podwładnym. Gdy te dążenia spotykają się, wtedy możliwe jest owocne pogłębianie formacji ludzkiej i zakonnej.

PIŚMIENNICTWO

- Bartczak, Adam. 2014. „Duchowny.” W *Wielka Encyklopedia Prawa*. T. 2: *Prawo kanoniczne*, red. Grzegorz Leszczyński, 60. Warszawa: Fundacja „Ubi societas, ibi ius”.
- Mezglewski, Artur, Henryk Misztal, i Piotr Stanisław. 2011. *Prawo wyznaniowe*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Ożóg, Kazimierz. 2014. „Spotkanie nad morzem: początek i rozkwit legendy o świętym Augustynie w sztuce europejskiej.” *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 34:285-97.
- Skorupa, Ambroży. 2002. *Słuszna autonomia instytutów zakonnych w Kościele łacińskim*. Kraków: Wydawnictwo Salwator.

Kształcenie członków instytutów zakonnych w Polsce

Streszczenie

Prawo do kształcenia członków instytutów zakonnych gwarantuje zarówno ustawodawstwo Rzeczypospolitej Polskiej, jak też prawo kanoniczne Kościoła katolickiego. Potrzeba kształcenia tkwi w człowieku jako osobie i prowadzi do integracji tożsamościowej osoby. Dzięki temu profesje i duchowni mogą służyć Bogu i Kościołowi jako pełniący konkretny charyzmat własny dla każdego instytutu. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., obficie czerpiąc z dokumentów Soboru Watykańskiego II, nakazuje rozszerzenie formacji duchowej, apostołowskiej, doktrynalnej i pastoralnej na wszystkich konsekrowanych, gdyż dotąd tak szerokie kształtowanie zarezerwowane było głównie duchownym i zakonnikom tzw. „pierwszego chóru”. Wielkie znaczenie dla kształtowania się duchownych ma obecnie nowe *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z 2016 r. pt. *Dar Powołania do Kapłaństwa*. Na jego podstawie konferencje biskupów oraz kleryczne instytuty zakonne wypracują własne szczegółowe normy formacji kapłańskiej. Nacisk położony w nim został na wymiar duchowy, ludzki i braterski, apostołowski, kulturowy i zawodowy oraz wymiar charyzmatu spajający wymienione wcześniej płaszczyzny rozwoju i kształcenia kandydatów do kapłaństwa.

Słowa kluczowe: kształcenie zakonników; formacja zakonna; formacja kapłańska; prawo kanoniczne; prawo zakonne

Education of Members of Religious Institutes in Poland

Summary

The right to educate members of religious institutes is guaranteed both by the legislation of the Republic of Poland and by the canon law of the Catholic Church. The need for education lies in the person as a person and leads to the person's identity integration. The professions and clergy with this can serve God and the Church as a concrete charism for each institute. The 1983 Code of Canon Law and the documents of the Second Vatican Council mandates the extension of spiritual, apostolic, doctrinal and pastoral formation to all consecrated persons, because until now such a broad

formation was reserved mainly for clerics and religious of the so-called the “first choir”. The new *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* of 2016 titled “The Gift of the Priestly Vocation” is of great importance for the formation of the clergy. For this reason the bishop’s conferences and the clerical religious institutes are to develop their own detailed provisions on priestly formation. The significant feature of formation is spiritual, human and fraternal dimension of formation. It is also important to discover charism that holds together all the previously mentioned characteristics of the formation of candidates for the priesthood.

Key words: educating religious; religious formation; priestly formation; canon law; religious law

Information about Author: REV. ŁUKASZ BORZĘCKI, J.C.L. – Ph.D. student, Department of Church Procedural Law, Marriage Law and Penal Law and the Eastern Catholic Churches, Institute of Canon Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin; ul. Kościelna 10, 17-312 Drohiczyn, Poland; e-mail: lushca@o2.pl; <https://orcid.org/0000-0002-2927-983X>